

Kantoor van die Prinsipaal en Visekanselier

PROF MS MAKHANYA, PRINSIPAAL EN VISEKANSELIER
UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA
GEDENKLESING: MAKGOMO CHARLOTTE MANNYA-MAXEKE
UNISA-MUCKLENEUKKAMPUS, PRETORIA
SONDAG 07 APRIL 2019

Geagte Programdirekteur, laat my toe om uit die staanspoor my dank aan die Charlotte Mannya Maxeke Institute uit te spreek dat Unisa as 'n vennoot vir hierdie grootste geleentheid gekies is – die gedenklesing ter ere van mev Maxeke. Deur u keuse van Dr Mokgokong as die hoofspreker, het u iemand gekies wie se lewe opsigself 'n inspirasie vir baie ander vroue is – veral vir jong vroue.

Dit is ook gepas dat vandag se geleentheid bygewoon word deur verskeie inspirerende vroue wie se gesamentlike teenwoordigheid en hul toewyding aan die bemagtiging van vroue noodwendig as verdere inspirasie vir ons jong vroue dien.

In die lig daarvan dat hierdie gedenklesing plaasvind in 'n hoërondewysinstelling waarvan ek die voorreg het om aan die hoof te staan, het ek besluit om te fokus op die invloed van mev Maxeke – met verwysing na ons as akademici, asook hierdie instelling in die besonder.

Wat my onmiddellik opgeval het toe ek mev Maxeke se biografie gelees het, was die feit dat sy beide 'n intellektuele en 'n politieke gesagsfiguur was. In my poging om hierdie twee eienskappe te ontleed, het ek besef dat mev Maxeke hoofsaaklik in die politieke sfeer erken word. Haar bydrae word egter nie genoeg herdenk op die intellektuele terrein nie.

Dit is egter uiters noodsaaklik om daarop te wys dat ons oor méér as bloot herdenking begaan moet wees. Ons behoort in hoofsaak te fokus op haar intellektuele bydraes, en hoe sy dit met praktiese intervensies verweef het.

In hierdie kort bydrae, wat maar 'n inleiding tot die programrede is, wil ek dus bestudeer wat ek noem *Die Bydrae van Charlotte Maxeke tot Swart Vroue se Uitdrukking en Stryd om Vryheid, en die Betekenis daarvan*.

Daar het u dit; daar mag dalk selfs iemand in die gehoor wees wat dit as 'n PhD-tesis wil gebruik! U moet egter aan my erkenning gee – ek mag dalk net u studieleier wees.

Eerstens was mev Maxeke uitdruklik gekant teen normatiewe reaksies en verhoudings waarin swart vroue op daardie tyd stip geforseer is. Aan die een kant was haar trotsering gerig teen 'n makro-politiese en ekonomiese stelsel – in die konteks van swart mense oor die algemeen, en die swart werkersklas in die besonder. Aan die ander kant was 'n feodale tradisionele stelsel wat teen swart vroue gewerk het.

Verder wil ek noem dat mev Maxeke in der waarheid 'n baanbreker in die studie van die wetenskappe in die besonder, en hoëronderwysstudie oor die algemeen was. Sy het teen alle waarskynlikheid in, 'n Baccalaureusgraad in die Wetenskappe behaal

in 1901 – ’n tyd toe nie eens swart mans toegelaat is om in die wetenskappe te studeer nie.

Dit is opvallend dat ná Unisa se vestiging in 1873¹ as die eerste universiteit in die land, post-matriekvlakstudie in wetenskaponderrig merkbaar toegeneem het – hoofsaaklik ná 1870 se tweede diamantstormloop in Kimberley² en die 1886-goudstormloop aan die Witwatersrand³, toe daar ’n behoefte aan plaaslike ingenieurs was⁴.

Dit was ná hierdie twee episodes dat die studie van die wetenskappe, in die besonder ingenieurswese, vorm aangeneem het. Mev Maxeke kan dus beskou word as een van die baanbrekers in hoër onderwys in Suid-Afrika, oor alle rasse heen.

Die tweede terrein waar mev Maxeke ’n reuse bydrae gelewer het, was haar baanbrekersrol om die sogenaamde eerste saadjies van Pan-Afrikanisme en Swart Bewustheidsdenke in Suid-Afrika te plant, deur haar werk in die nasionalistiese tradisie van die African National

¹ Sien Manson, Andrew (2018) UNISA: The Making of a Distance Learning University, 1873–2018. Pretoria, Unisa Press .

² Sien Turrel, Robert V (1987) *Capital and Labour on the Kimberley Diamond Fields*, 1871–1890. Cambridge: Cambridge University Press.

³ Mountford, Benjamin & Tuffnell, Stephen, eds (2018) *A Global History of Gold Rushes*. Oakland, University of California Press.

⁴ Lees veral oor die groei van wat later die Universiteit van Kaapstad en die Universiteit van die Witwatersrand onderskeidelik sou word – by <https://www.wits.ac.za/about-wits/history-and-heritage/> en <http://www.uct.ac.za/main/about/history>. Soos op 02 April 2019.

Congress (ANC). Deur te help om die African Methodist Episcopal Church (AME-kerk) te stig ná haar terugkeer van die Verenigde State van Amerika (VSA), het sy uiting gegee aan swart mense se behoefte om hul stemme terug te kry en hulself te organiseer.

Hierdie voorneme dat swart mense op hul Godgegewe reg tot vryheid moet staan, sou later uitdrukking vind in die stigting van die Black Women's League, die voorloper van die ANC Women's League.

Deur hierdie inisiatiewe het me Maxeke aangespoor wat Deborah Gaitskell identifiseer as "huislikheid vir Afrika-vroue", wat deur die vroeë sendelinge bevorder is.⁵

Die derde bydrae wat ek kortliks wil bespreek – een wat my uiteraard na aan die hart lê – is die intellektuele nalatenskap van mev Maxeke. Dit is jammer dat daar nog nie genoeg aandag op hierdie aspek toegespits word nie. Hier verwys ek nie na gewilde sinspelings soos dié waarmee ons vandag besig is nie. Wat my kwel is dat daar nie genoeg melding van mev Maxeke gemaak word in akademiese navorsing nie.

⁵ Gaitskell, Deborah (1983) Housewives, maids or Mothers: Some Contradictions of Domesticity for Christian Women in Johannesburg, 1903–39, *The Journal of Africa History*, Volume 24, Issue 2, pp. 241–256.

Dit is teen hierdie kommerwekkende agtergrond dat dit verblydend was om op Thozama April se PhD-studie oor mev Maxeke af te kom; 'n studie getiteld *Theorising Women: The Intellectual Contributions of Charlotte Maxeke to the Struggle for Liberation in South Africa*.⁶

In haar studie plaas April vir Maxeke gelyk met prominente intellektuele figure van die twintigste eeu. Ek stem heelhartig met April saam. Gun my om – sonder enige vrees vir teenstrydigheid – te verklaar dat, gesien in die konteks van betwisting van stereotipes teen vroue, en uitbeelding van 'n diepgegronde liefde vir die armes en gemarginaliseerdes, mev Maxeke op 'n internasionale vlak goed vergelyk met haar tydgenote soos Ida Wells⁷ in die Verenigde State van Amerika en Rosa Luxemburg⁸ in Duitsland.

Deur haar lewe het mev Maxeke vir ons 'n nalatenskap gelaat dat 'n mens jou opvoeding moet gebruik vir ondersoek na die eksistensiële toestande waarin die armes en die gemarginaliseerdes lewe, wat gesien kan word in haar skryfwerk – soos uitgelig deur April. Wat baie belangrik is, is dat sy gewys het dat die rol van intellektuele is om te

⁶ April, Thozama (2012) *Theorising Women: The Intellectual Contributions of Charlotte Maxeke to the Struggle for Liberation in South Africa*, unpublished PhD thesis, University of the Western Cape.

⁷ Vir meer oor Ida Wells, sien West, Cornel, met Buschendorf, Christa (2015) *Black Prophetic Fire*. Boston, Beacon Press.

⁸ Daar is 'n aantal boeke oor Luxemburg geskryf, benewens haar eie omvangryke versameling. Een van die bestes is egter Ettinger, Elzbieta (1988) *Rosa Luxemburg: A Life*. London, Rivers Oram.

besef, soos beklemtoon in die aanhaling deur haar Instituut: “Hierdie werk is nie vir julleself nie. Maak daardie selfheid dood en moenie verhewe wees bo jou mense nie, maar lewe saam met hulle – en as jy kan uitstyg, neem dan iemand saam met jou.” [Vry vertaal].⁹

Geagte Programdirekteur, ons bevind ons tans in die era van onstuitbare verbruikersbewustheid en selfsug (wat albei direkte resultate is van geldgierigheid wat met kapitalisme verband hou). As ’n volk wat die impak van korrupsie op hul land maar alte goed ken, moet ons hierdie woorde deur mev Maxeke ter harte neem. Dit is ’n pynlike herinnering dat ons moet terugkeer na ons roeping: om toegewyde staatsdiensamptenare te wees. Ons moet dus werk maak daarvan om die lewe en idees van mev Maxeke te bestudeer sodat ons by haar kan leer en deur haar lewe geïnspireer kan word.

Aan my kollegas hier by Unisa: kom ons gryp die uitdaging aan om mev Maxeke se lewe en die idees wat sy verkondig het, te bestudeer. Ek is oortuig dat waardevolle ontdekkings hieruit sal voortspruit, wat toekomstige generasies sal inspireer.

⁹ Ongepubliseerde profiel van Charlotte Maxeke, deur die Charlotte Mannya Maxeke Institute

Aan die Instituut: Unisa sal graag enige samewerkingsmoontlikhede ondersoek, sodat ons mev Charlotte Maxeke se nalatenskap verder kan voer.

Ek bedank elkeen van u.

Translation of footer:

Universiteit van Suid-Afrika, Prellerstraat, Muckleneukrif, Stad

Tshwane, Posbus 392, UNISA, 0003, Suid-Afrika,

Telefoon: +27 12 429 2561, Faks: +27 12 429 2565 www.unisa.ac.za